

Dar in schlantsch nov a l'Europa

Uniuns civicas da tschintg pajais sa radunan a Lucerna

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Nus savain bler memia pauc da tschels pajais europeans, era da quels che fan part gia daditg da l'Occident, dal Cussegl da l'Europa e da l'organisasiun dal patg da l'Atlantic nord. Quai ha gist sa mussà tar la dieta bilingua organisada a Lucerna dal «Forum Europa e. V.» (1), da la «Maison de l'Europe transjurassienne» (MET) (2) e dal «Netzwerk Müllerhaus» (3) cun il titel «L'Europe en débat – Europa auf dem Prüfstand» ch'ins po translatar: «Examinar l'Europa». Ma co pon ins e co duain ins examinar l'Europa? In musament central da lezza dieta, sustegnida dals departaments federals da l'exteriur e da l'economia sco era dals chantuns Argovia, Lucerna e Neuchâtel, è stà che l'examen da singuls pajais europeans, er e schizunt da pajais pitschens sco il Portugal e Luxemburg (diesch milliuns ed in mez milliun olmas) palesan nodas sumegliantas ch'ins chatta sut furmas differents en tut noss continent. Co èn ins vegnù tar questa conclusiun?**

La Pologna ed il Portugal

«Examinar l'Europa» è mo l'emprima da tschintg dietas deditgadas a derasar infurmaziuns civicas davart la situaziun e las vistas dal continent, sut il titel: «L'Europa da damaun, crisa u prosperitad?». Tschellas quatter dietas han lieu ils 16 e 17 da mars 2006 a Luxemburg, davart las regiuns da l'Europa, ils 5 e 6 da matg a Santarém/Portugal, davart il schlargiament da l'Europa, en settember en Pologna, davart l'Europa en il mund, ed en november ad Otzenhausen-Nonnweiler (Saarland) davart la constituiuziun da l'Europa. Las instituziuns responsablas per lezzas dietas eran preschentats a Lucerna; lur represchentants han referì davart lur pajais. Il delegà da Saarland, Hans-Dieter Metz, n'ha betg stuì far gronds plects, damai ch'ins vegn infurmà da cuntin dapi mais davart la Germania. Er Józef Haber (Gliwice/Silesia), represchentant da «Polskie Stowarzyszenie Dom Europejski» (Uniun polaca chasa europeana), ha relevà curtamain ils problems da ses pajais pervi dal scumond a forzas da

lavor dals commembers novs da l'UE, anc per bliers onns, da lavurar tar plis commembers vegls; el ha era menziunà il ferm regiunalissem da la Silesia auta, nua ch'i dat ina minoritad tudestga relevanta. Gia 1922–1937 ha l'anterieur cuss. fed. Felix Calonder (1863–1952) represchentà la Societad da las naziuns sco giurist en la Silesia auta, per controlar la protecciun da las minoritads tenor il dretg internaziunal.— Pedro Canavaro (Santarém), anteriur lectur da portugais a l'universitad da la chapitala giapunaisa e lura commember dal parlament da l'UE e cunfundatur da la «Casa da Europa do Ribatejo», ha resumà il svilup da l'identitad portugaisa. Il Portugal sa definiva, dapi la fixaziun da ses cunfin cun l'Andalusia, s'affirmond en fatscha al stadi limitrof savens dominatur, numnadamain la Castiglia e lura Spagna. Durant la lunga dictatura dal 20avel tschientaner ha il Portugal, cun sias colonias numnadas «províncias ultramarinas», sa definì sco l'avanguardia da l'Occident en l'Asia e l'Africa. Dapi la revoluziun da 1974 s'avra il pajais ad influenzas europeanas. Il schlargiament da l'UE ha dentant chaschunà ina tscherta perplexitad, damai ch'il Portugal sa chatta pli che mai a l'ur dal continent.

Nua va il Luxemburg?

Claude Gengler, secretari da la Fundaziun Forum Europa (Luxemburg), ha fatg ina ferma impressiun, na be grazia a sia bilinguitad perfetga, siglind levamain e cun umur d'in linguatg a l'auter, ma cunzunt pervi da sias explicaziuns davart in pajais pitschen ch'ins admira senza l'enconuscher. Il Luxemburg na metta tuttina betg en dumonda sia commembranza en l'Uniun europeana (UE); el ha adina fatg part d'ina cuminanza pli lada e dat oz albiert a bliers instituziuns da l'UE. Ma lez nanin, encugnà tranter il gigant franzos ed il tudestg, para atgnamain periclità gist da sia prosperitad. Tuts facturs da producciun, dano la terra, vegnan da l'exteriur, numnadamain ils chapitals, ils umans e las enconuschientschas. 40% da la gliעד che lavura en Luxemburg stat en in dals trais pajais limitrofs; 60 000 da quels 170 000

umans vegnan mintga di da Lorena e contribueschan considerablamain a la ritgezza da questa regiun franzosa. Il gronducadi ha savì sa dustar encunter las mirveglias da l'UE areguard il secret bancar; en las 157 bancas dal pajais lavuran 23 000 persunas, ma be 35% èn Luxemburgaisas. 40% da la populaziun dal pajais e 60% da quella da la chapitala na possedan betg il passaport da Luxemburg. Tar ils posts da lavor dominescha il franzos, uffizial en il pajais, e mo 87% da la populaziun san il linguatg naziunal luxemburgais ch'il persunal dals negozis da victualias na discorra per regla betg; ins sto pia cumprar il paun da mintga di per franzos. Aifer paucs decennis vegnan ils Luxemburgais a furmar ina minoritad en lur pajais. Ins n'astga betg survalitar il «gea» dal pievel (56,52%) en fanadur 2005 al project da constituiuziun europeana; ils bliers giuvens han numnadamain vuschà «na». Pia era là èn ins malsegir.

Infurmar e dialogar

Ils organisaturs da las tschintg dietas han pia relevà unanimamain che perplexitad e schizunt temas e resalvas han sa derasadas sin noss continent en ils davos onns. «Nus duain discutir las resalvas e sminuir las temas»: Quai ha ditg Guido Durrer, president dal parlament communal da Lucerna, en ses pled da bainvegni. Ma sche co gist en Svizra? Quai ha declerà manidlamain l'anterieur cuss. fed. Arnold Koller (Appenzell), parsura da l'organisasiun «Forum Helveticum» (FH) (4) che sustegna il project: «L'Europa da damaun, crisa u prosperitad?». Koller ha punctuà: «Il stadi da l'Europa na po esser tuttina a nus sco Svizzers». El manegia ch'ins duaja promover l'infurmaziun ed il dialog davart las opziuns pussaivlas da la Svizra areguard l'integraziun da l'Europa. Set uniuns civicas da noss pajais deditgeschan dietas da discussiun en 2006 als rapports tranter la Svizra e l'UE. L'entschatta fa la Nova societad helvetica ils 15 da matg ad Aarau davart il federalissem, lur il FH en zercladur davart la democrazia directa, la MET en settember a Neuchâtel davart cultura e perscrutaziun, «Coscienza Svizera» en october a Ligiun davart las regiuns, «Rencontres

suisses – Treffpunkt Schweiz» (Yverdon-les-Bains) er en october davart l'economia, la Cuminanza svizra d'uniuns da giuvenils puspè en october davart la giuventetgna, finalmain en november, a Friburg, la Societad svizra per la politica da l'exteriur davart la Svizra en l'Europa ed il mund.

Na temai betg!

En il medem senn è s'exprimì Philippe Herzog (Montreuil/Île-de-France), commember dal parlament da l'UE: «L'emprim duain ins avischar in gliעד e las culturas da sut ensi per cuntanscher ina cuminanza da solidaritad e projects (...). Bliers Franzos embelleschan la regurdientscha dals trenta onns da prosperitad suenter la guerra mundiala, cur ch'almain bunamain mintga um aveva ina piazza da lavor ed il nivel da vita creschiva marcantamain. Ma lez Franzos emblidan che quel svilup fascheva donn a l'ambient e manava in commerzi fitg inegal sin donn e cust dal sid dal planet (...). L'Europa, quai vul dir auters umans (...). La renaschientscha e l'umanissem n'han betg savì stgaffir in'unitad duraivla; ils pievels han gi pli gugent da bajegiar lur schientscha e dretg da burgais en la naziun ed han pajà quai cun s'enserrar. Oz (...) pateschan las scolas d'orizonts fitg stretgs. Ins duai inventar in'educaziun ed infurmaziun per l'Europa, cunter la cultura e l'aduraziun dal stadi naziunal (...). Quai premetta ina vita activa e civica sin stgalim european; uschiglio restan burgaisas e burgais encapslads en la clasira da lur naziun, regiun u schizunt clan. L'Europa sa distingua dals Stadis unids da president Bush grazia a la validitad universal da dals dretgs umans; quai po, ma na sto signifitgar il duair d'intervegnir schizunt cun la forza. Co pudessan ils Europeans restar fidaivels a questa incumbenza sch'i temessan u spretschassan tschels umans?» Quai gist amez la discussiun davart probablas praschuns zuppadas da la CIA en l'Europa. Herzog ha fatg endament in'admoniziun biblica citada da papa Gion Paul II (1920–2005) tar ses emprim viadi pastoral en Frantscha: «N'ayez pas peur!» («Na temai betg!»).

Ma pertge teman umans? Quai ha ditg cuss. naz. Andreas Gross (Turitg) en ses referat: «Ils umans han tema cur che lur existenza vegn messa en dumonda». Gross ha punctuà che la democrazia duaja vegnir transnaziunala e che in stadi sulet na possia mai defender sias novaziuns socialas. El ha fatg endament il grond entiert fatg a quels pievels da l'Europa centrala e da l'ost che n'hajan betg savì giudair noss decennis da prosperitad suenter la guerra mundiala; en quest senn ha Gross valità il schlargiament da l'UE 2004 sco ina reunificaziun dal continent.

Linguatg e cultura

Duas giadas han ins interrut il plenum per sa reparter en quatter gruppas da lavor. L'autur da questas lingias ha fatg part d'ina gruppa germanofona che ha discutà cunzunt dumondas da linguatg e cultura, per exempel la necessitad d'elavurar manuals plurinaziunals d'istorgia per s'emancipar da la visiun naziunala dal passà. I s'enclegia ch'ins ha menziunà era la dumonda ordvart actuala da nossas relaziuns cun l'islam. Dal reminent han ils problems linguistics d'enclèt vicendavel influenzà era l'organisasiun da la dieta. Ils bliers participants savevan tudestg; dentant ha la preschientscha da plis Franzos e Portugais che n'al chapivan betg obligà d'als rimnar en in chantun da la sala enturn ad ina traductura simultana francofona. Gia quest detagl mussa l'organisasiun perfetga da la dieta, realisada dal «Netzwerk Müllerhaus» e da sia secretaria Karin Büchli.

1) Adressa: Stéphanie Bruel e Kerstin Adam, Pestelstraße 2, D-66119 Saarbrücken. Fax 0049 681 954 52 50. Posta electronica: bruel@forum-europa-saar.de u adam@forum-europa-saar.de

2) Adressa: Jacques-André Tschoumy, Rue de la Cassarde 8, 2000 Neuchâtel. Fax 032 724 01 03. Posta electronica: jatschoumy@bluewin.ch. Internet: www.maisondeleurope.ch

3) Adressa: Karin Büchli, Bleicherain 7, 5600 Lenzburg/AG. Fax 062 888 01 01. Posta electronica: info@netzwerk-muellerhaus.ch. Internet: www.netzwerk-muellerhaus.ch

4) Adressa e fax sco il «Netzwerk Müllerhaus» (nota 3). Posta electronica: info@forum-helveticum.ch. Internet: www.forum-helveticum.ch